

Pukovnik
mr TODOR MIRKOVIC

Društveno-ekonomski aspekti specijalnog rata

U svim dosadašnjim ratovima ekonomski činilac je imao značajnu ulogu. Ratovi su otpočinjani i vođeni, najčešće radi ostvarivanja određenih ekonomskih koristi: osvajanja područja bogatih strategijskim sirovinama i materijalima, eksploataisanja jeftine radne snage, sticanja povlašćenog položaja na međunarodnom tržištu i slično.

Do početka 20. veka, ratovi su, u većem broju slučajeva, bili »isplativi«. Agresor je, ostvarenjem povoljnog strategijskog rešenja, po pravilu, iz ratnih pohoda izvlačio veću materijalnu korist nego što je utrošio u pripreme za rat i njegovo vođenje. Međutim, tokom ovog stoleća nastaju sištinske promene. Rat postaje »neisplativ« iz dva osnovna razloga: *prvo*, troškovi pripreme, a naročito vođenja rata, i to ne samo opšteg nuklearnog nego i tzv. malih i ograničenih ratova, veoma su visoki; *drugo*, ogromna rušilačka i ubojna moć nuklearnog i savremenog konvencionalnog naoružanja pretili da uništi ekonomske resurse pre nego što bi ih pobednik, kojega u eventualnom nuklearnom ratu ne bi ni bilo, mogao koristiti.

Ti razlozi utiču na vojne supersile i blokove u njihovom ideološko-političkom konfrontiranju i nadmetanju za sfere uticaja da se uzdržavaju od neposrednog oružanog sukobljavanja. Međutim, u nastojanjima da izbegnu oružanu konfrontaciju, vojne supersile se ne odriču svojih vojno-političkih interesa i strategijskih ciljeva, koji

su pretežno motivisani ekonomskim razlozima — u stvaranju uslova u drugim zemljama za sigurno i trajno korišćenje strategijskih sirovina za njihove potrebe i potrebe njihovih saveznika i u uspostavljanju političke i ekonomske dominacije nad manjim i manje razvijenim zemljama, radi ostvarivanja određene ekonomske koristi putem neravnopravne ekonomske i druge saradnje.

Zbog očekivanih ogromnih razaranja u eventualnom oružanom sukobu supersila i blokova, kao i zbog nepopularnosti i neisplativosti oružane agresije na vanblokofske zemlje (što je najbolje pokazala vojna intervencija SAD u Vijetnamu, a i kasnije slične intervencije u raznim zemljama i delovima sveta), vojne supersile, teže da svoje političke interese i strategijske ciljeve ostvaruju korišćenjem drugih, nevojnih sredstava, od kojih su ekonomska, uključujući finansijska i tehnička, od posebnog, a ponekad i presudnog značaja.

U čitavom posleratnom periodu, velike sile, naročito zapadne, često su koristile sredstva ekonomskog pritiska i ucene radi ostvarivanja svojih političkih interesa i strategijskih ciljeva, što čine i danas. Ti pritisci i ucene po svom cilju, obliku ispoljavanja, snagama koje ih sprovode i posledicama koje iz njih proizlaze dobili su takva obeležja da se danas često govori o *ekonomskom ratu*, kao posebnom obliku specijalnog rata.

Korišćenje ekonomskih sredstava specijalnog rata u političke i vojne svrhe

Korišćenje ekonomskih sredstava specijalnog rata u političke i vojne svrhe je raznovrsno: ograničenje, zabrana i kontrola uvoza i izvoza da bi se oslabila ekonomska i vojna moć protivnika; pružanje ekonomske, tehničke i vojne pomoći da bi se ostvarilo ili učvrstilo savezništvo; ucene i pretnje zabranom, pa i sama zabrana daljeg pružanja ekonomske, tehničke i vojne pomoći da bi se zemlje-pri-maoci prinudile na poslušnost i odustale od mera i akcija koje nisu u saglasnosti s politikom i strategijom zemlje-isporučioca; trka u naoružavanju, njeno nametanje ekonomsko slabijim i manje razvijenim zemljama radi njihovog ekonomskog i vojnog slabljenja; pokušaji ekonomskog i tehnološkog potčinjavanja ekonomski slabijih i manje razvijenih zemalja, u čemu posebnu ulogu imaju multinacionalne i transnacionalne kompanije itd.

Ograničenje, zabrana i kontrola izvoza i uvoza

Za ceo posleratni razvoj međunarodnih odnosa, pa i za sadašnji, karakteristično je da sem političke i vojne postoji i ekonomska podela savremenog sveta. Te podela predstavljaju veoma oštre barijere za slobodno kretanje roba, usluga, radne snage i tehnologije, a naročito između industrijski visoko razvijenih zemalja zapada (i Japana) sa SAD na čelu, i dela socijalističkih država sa SSSR-om na čelu, mada te barijere postoje i između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, ali znatno blaže.

Provođenje restrikcija u ekonomskim odnosima i naučno-tehničkoj saradnji između zemalja zapada i istoka iniciraju SAD, kao ekonomski jača zemlja, kako bi sprečila protivničku stranu da u vojne svrhe koristi tehnološka i druga dostignuća zapadnih zemalja.¹

U ekonomskoj politici SAD vojni činilac postoji, ali stvarna težnja je mnogo šira: da se sprečavanjem razvoja normalnih ekonomskih odnosa SSSR-a i drugih socijalističkih zemalja sa industrijski razvijenijim delom sveta uspori njihov ekonomski rast i tehnološki progres i time, dugoročno posmatrano, oslabi njihova vojna moć i odbrambena sposobnost.

Ograničenja u ekonomskim odnosima i naučno-tehničkoj saradnji otežavaju ekonomski položaj zemalja prema kojima se ona preduzima, usporavajuće deluju na njihov privredni razvoj izazivajući dodatne napore u unapređivanju njihove tehničko-tehnološke baze i korišćenju sopstvenih resursa radi smanjivanja zavisnosti od inostranstva. Istovremeno, zemlje, koje nameću takva ograničenja, sužavaju prostor svog delovanja u međunarodnim odnosima, kao i tržište za plasman svojih proizvoda.²

Ekonomska, tehnička i vojna pomoć

Nasuprot ograničenju, zabrani i kontroli izvoza i uvoza, ekonomska, vojna i tehnička pomoć, koju velike sile pružaju savezničkim i prijateljskim zemljama, pre svega, radi jačanja njihove vojne

¹ S tim u vezi, sadašnja američka administracija sa predsednikom Reganom na čelu, na primer, u zavođenju novih mera za sprečavanje odliva tehničkih informacija i sredstava u istočne zemlje, ističe da je SSSR korišćenjem dostignuća zapadnih zemalja značajno ubrzao svoj vojnotehnološki razvoj, pa je očekivani napredak zbog oko 10 godina razlike u osnovi, anulirao.

² Tako npr. negativne posledice takvih ograničenja primorale su vladu SAD da ublažava restrikcije izvoza u SSSR i skida embargo na izvoz pšenice.

moći, doprinose razvoju ekonomskih međunarodnih odnosa iako u suženim okvirima. Glavni dovaoci takve pomoći su SAD i SSSR, a jednim delom i ostale blokovske zemlje, kao i NR Kina.

Ekonomsku, tehničku i vojnu pomoć vodeće članice blokova u prvim posleratnim godinama pružale su pretežno zemljama s kojima su imale ugovore o stupanju u vojno-političke saveze (NATO i VU), s ciljem da se ubrza njihovo oporavljanje od ratnih razaranja i ojača njihova vojna moć, ali i da učvrste svoje pozicije u tim zemljama. Kasnije je ta pomoć prerasla u razne oblike ekonomske, tehničke i vojne saradnje, uključujući isporuke naoružanja i vojne opreme, njihov zajednički razvoj, proizvodnju i slično. Međutim, vojne supersile su nastavile da pružaju ekonomsku i vojnu pomoć i ostalim, vanblokovskim zemljama i to onim čije su režime podržavale. SAD su naročito pružale pomoć onim zemljama koje su svojim geostrategijskim položajem upotpunjavale okružavanje SSSR-a i drugih socijalističkih zemalja, a SSSR oslobodilačkim pokretima i zemljama koje su se postepeno oslobađale kolonijalne zavisnosti. U pružanju ekonomske, tehničke i vojne pomoći uključila se većina industrijski razvijenih zemalja, pa i NR Kina.

Nerazvijenim i zemljama u razvoju, ekonomska, tehnička i vojna pomoć veoma je potrebna i korisna za ubrzanje njihovog ekonomskog razvoja, tehnološkog napretka i za jačanje njihove odbrane, ali samo ukoliko nije politički i vojno uslovljena. Međutim, kada tu pomoć pružaju velike sile malim i manje razvijenim zemljama, naročito na bazi bilateralnih aranžmana, što je najčešći slučaj, onda je ona skoro uvek politički i vojno uslovljena, tj. velike sile nastoje da posredstvom »pomoći« ostvare vojno prisustvo i politički uticaj u zemljama — primaocima, da obezbede kontrolu nad stratezijski važnim područjima i pristup izvorima stratezijskih sirovina.

Prema tome, velike sile ekonomsku, tehničku i vojnu pomoć pružaju ne samo s ciljem da se ojača ekonomska i vojna moć zemalja-primaoca, nego (i pre svega) da se učvrsti prisustvo i dominacija davaoca pomoći u zemljama koje takvu pomoć primaju. Ukoliko se ovo drugo ne ostvari, odnosno kada zemlja-primalac pomoći prestatne da sledi politiku davaoca pomoći, onda se preduzimaju sankcije: obustavlja se dalje pružanje pomoći i uvodi se embargo na isporuke naoružanja, vojne opreme i rezervnih delova.

Obustavljanjem ekonomske, vojne i tehničke pomoći i isporučivanja naoružanja, vojne opreme, sredstava ratne tehnike i drugih proizvoda po komercijalnim uslovima u američkoj spoljnoj politici i praksi, ne umanjuje se važnost navedenih sankcija jer SAD pod

»pomoći« podrazumevaju čak i davanje saglasnosti na izvoz naoružanja i vojne opreme i tehnologije. Sankcije se preduzimaju uskraćivanjem izvoznih dozvola, stručne i druge pomoći.

U meri u kojoj je zemlja-primalac zavisna od inostrane pomoći u toj meri se obustavljanje te pomoći negativno odražava na njen ukupan razvoj. Ta negativna dejstva su naročito snažna pri obustavljanju vojne pomoći čime se ugrožava odbrambena sposobnost zemlje-primaoca, a naročito ako se obustavljanje preduzima u kriznim ili ratnim uslovima, kada je kontinuitet pomoći i saradnje najpotrebniji.

Ekonomska blokada

Blokada je jedna od najgrubljih mera ekonomskog pritiska. Ona ima karakter represalija i sprovodi se u okviru ostalih ekonomskih, političkih i vojnih mera, usmerenih na to da se zemlja prema kojoj se primenjuje prinudi na ustupke.

U novijoj istoriji međunarodnih odnosa ima više primera ekonomske blokade, a najkarakterističniji je onaj iz 1948. i 1949. godine, kada su SSSR i istočnoevropske zemlje preduzele blokadu SFRJ i iz 1962. godine, kada su SAD uspostavile ekonomsku i vojnu blokadu Kube radi slabljenja njene ekonomske i vojne moći.

Trka u naoružavanju

Trka u naoružavanju, osim političkih i vojnih, ima i ekonomske aspekte. Po pravilu, nju nameće ekonomski jača zemlja radi ekonomskog i vojnog slabljenja protivničke strane. To se naročito za- paža u odnosima supersila i blokova, ali i u njihovom odnosu prema vanblokovskim zemljama.

Glavni nosioci trke u naoružavanju su vojne supersile koje naoružavanje ne forsiraju samo da bi dostigle ili prestigle suprotnu stranu na vojnom planu, već i radi ekonomskog iscrpljivanja suprotne strane.

Trka u naoružavanju, koja se vodi između vojnih supersila i blokova, prenosi se i na ostale zemlje sveta. Njome su zahvaćene i mnoge nesvrstane zemlje, koje su, pretežno pod uticajem spoljnih činilaca, prinuđene da izdvajaju znatan deo svog nacionalnog dohotka za naoružanje, što negativno utiče na njihovu ekonomsku, a time

i vojnu moć. Visoki vojni izdaci u manje razvijenim i zemljama u razvoju, usporavaju njihov privredni razvoj, porast ličnog i društvenog standarda i umanjuju njihovu vojnu moć i odbrambenu sposobnost, naročito kada je takvo izdvajanje dugotrajno. Takvi uslovi pogoduju preduzimanju različitih mera specijalnog rata za unutrašnje destabilizovanje društveno-ekonomskog uređenja.

Ekonomsko i tehnološko potčinjavanje

Svoje političke interese i strategijske ciljeve industrijski razvijene zemlje često ostvaruju dovođenjem manjih i manje razvijenih zemalja u ekonomsku i tehnološku zavisnost. To, najčešće, postižu putem pružanja ekonomske, tehničke i vojne pomoći, uspostavljanjem privredne kooperacije, direktnim i indirektnim ulaganjima kapitala i slično. Pri tom, one zemljama u razvoju nameću vlastitu organizaciju i metod rada, organizacijska rešenja u privrednim organizacijama i taktičko-operativne principe u vojsci. Obuka (i indoktrinacija) stručnog i vojnostručnog kadra ima veoma važnu ulogu.

Iako aktivnosti u ostvarivanju ekonomskog i tehnološkog potčinjavanja zemalja u razvoju pretežno sprovode državni organi razvijenih zemalja, ipak, u poslednje vreme, sve veću ulogu u tome dobijaju transnacionalne kompanije koje postaju ekonomski sve jače i politički uticajnije. One razvijaju veoma intenzivnu i razgranatu delatnost u svetu: od izvoza gotovih proizvoda, uključujući i naoružanje i vojnu opremu, do direktnog ulaganja kapitala u vojnu industriju stranih zemalja. Sem izvoza naoružanja i vojne opreme, transnacionalne kompanije se orijentišu i na druge oblike saradnje: vojnoekonomsku i vojnotehničku; na isporuke licenci i opreme; kooperaciju u proizvodnji; zajednički razvoj i osvajanje novih proizvoda itd.³ Takvi oblici saradnje pružaju veću mogućnost razvijenim zemljama za uspostavljanje odnosa subordinacije, ekonomske i tehnološke potčinjenosti zemalja u razvoju.

Međutim, ekonomskom i tehnološkom potčinjavanju, posebno kada se to čini posredstvom transnacionalnih kompanija, nisu izložene samo nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, već takođe i srednje, pa i neke industrijski razvijene zemlje. To potvrđuje i činjenica

³ Američke transnacionalne kompanije i to samo one iz oblasti vazduhoplovne i elektronske industrije, na primer, imaju zaključene ugovore o zajedničkom radu na 78 projekata u 22 strane zemlje (14 razvijenih i 8 zemalja u razvoju).

da su mnoge velike »evropske« firme, uključujući i one koje proizvode naoružanje i vojnu opremu, u stvari, samo filijale američkih firmi. Samo jedna zapadnoevropska transnacionalna kompanija — holandska firma *Philips*, čiji bruto-proizvod dostiže vrednost od oko 16 milijardi dolara godišnje, uspeva da plasira nešto značajnije količine opreme oružanim snagama SAD. Ipak, najteže posledice sadašnjih neravnopravnih međunarodnih ekonomskih odnosa trpe zemlje u razvoju, jer su one u najvećoj meri izložene eksploataciji i pokušajima ekonomskog i tehnološkog potčinjavanja i to ne samo od najrazvijenijih zemalja i njihovih transnacionalnih kompanija, nego i od nekih srednje razvijenih.

Glavni motiv transnacionalnih kompanija je profit, i to trajan i što veći. Pošto ga ne mogu ostvariti samo u svojoj zemlji i eksploatacijom sopstvene radničke klase, za njih je od životne važnosti eksploatisanje stranih prirodnih resursa i strane jeftine radne snage. U takvoj svojoj orijentaciji nalaze punu podršku državnih i vojnih organa svojih zemalja s kojima koordiniraju mere i aktivnosti prema stranim zemljama, s obzirom na to da naoružanje i vojna oprema zauzimaju značajno mesto u proizvodnji i prometu transnacionalnih kompanija. Suština tzv. vojnoindustrijskog kompleksa, koji ima snažan uticaj na spoljnu politiku i strategiju velikih sila, u stvari, čini sprega vojnog rukovodstva i rukovodstva transnacionalnih kompanija tih zemalja.

Vođenje specijalnog rata ekonomskim sredstvima protiv SFRJ

U čitavom posleratnom periodu velike sile su primenjivale različite oblike i sredstva specijalnog rata prema Jugoslaviji, s ciljem da obezbede određeno prisustvo i izvrše određen uticaj na ovom, za njih, izuzetno važnom geostrategijskom prostoru. Pri tom, ekonomska sredstva, uključujući ograničenja i zabranu izvoza i uvoza, blokadu, uskraćivanje ekonomske, vojne i tehničke pomoći, obustavu zajmova, nametanje prekomerno visokih carinskih barijera i drugo, imala su posebno značajnu ulogu. Takva sredstva u vođenju specijalnog rata protiv Jugoslavije koristile su obe supersile. Ali, po svom intenzitetu i dimenzijama najkarakterističnija su ona koja su koristili krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina SSSR i istočnoevropske zemlje i desetak godina kasnije SAD.

Ekonomski i politički pritisci preduzimani prema SFRJ posle donošenja rezolucije Informbiroa dopunjavani su vojnim pretnjama i demonstriranjem sile što je imalo veoma negativne ekonomske i vojne posledice. Jugoslavija je bila dovedena u težak položaj i prinuđena da brzo iznalazi odgovarajuća rešenja na privrednom i vojnom planu, koja nisu bila uvek povoljna. Pored ostalog, izvršeno je revidiranje planova razvoja, sužavanjem i prolongiranjem investicionih programa, preorijentacijom u spoljnoj trgovini i jačanjem oružanih snaga i sistema odbrane u celini, što je znatno povećalo vojne rashode, tako da su oni u godinama 1949. i 1950. dostigli jednu petinu nacionalnog dohotka. Znatna deo tih rashoda nastao je izgradnjom industrije naoružanja koju je bilo nužno podići kako bismo se oslobodili inostrane zavisnosti u opremanju JNA sredstvima ratne tehnike. Međutim, sa raspoloživim sredstvima i raspoloživim stručnim kadrom to nismo mogli sami pa smo bili prinuđeni da zatražimo vojnu pomoć zapadnih zemalja. Razvijene zemlje zapada prihvatile su da pruže odgovarajuću pomoć, ali su u tome videle šansu da Jugoslaviju privuku na svoju stranu, praveći različite pretpostavke na nerealnim osnovama. Zbog toga su poboljšanje jugoslovensko-sovjetskih odnosa 1956. godine primile sa nerazumevanjem. Radi prevazilaženja nastalog stanja u odnosima sa zapadnim zemljama Jugoslavija je otkazala dalje primanje njihove vojne pomoći. Sjedinjene Američke Države su na to oštro reagovala, pored ostalog, uskraćivanjem Jugoslaviji prava korišćenja klauzule najpovlašćenije nacije kojom se koristila više od 100 godina na osnovu Sporazuma zaključenog između Srbije i SAD; preispitivanjem politike isporuke naoružanja i vojne opreme; donošenjem odluke o obustavi prodaje vojne opreme Jugoslaviji posredstvom Ministarstva odbrane SAD što se veoma nepovoljno odrazilo na opremanje našeg RV i PVO jer su se rezervni delovi za avione mogli nabavljati samo preko njihovog Ministarstva odbrane; itd.

Naša sadašnja orijentacija na međunarodno tržište i nastojanja da se uključimo u međunarodnu podelu rada, omogućavaju jaču penetraciju stranog kapitala u našu privredu i stvaranje uslova za uspostavljanje izvesnih oblika ekonomske i tehnološke zavisnosti od inostranstva. Bilo je pokušaja, a biće ih i ubuduće, da se ekonomske teškoće SFRJ, pre svega njena velika zaduženost u inostranstvu iskoriste za ostvarivanje određenih političkih interesa i postizanja stratejskih ciljeva velikih sila. Međutim, Jugoslavija je uspešno odolevala svim dosadašnjim pritiscima i nastavlja svoj nezavisan i samostalan društveno-ekonomski razvoj, privržena izvornim principima nesvrstanog pokreta.

Budući razvoj međunarodnih ekonomskih odnosa i suprotstavljanje ekonomskim sredstvima specijalnog rata

Politički interesi i strategijski ciljevi vojnih supersila u narednom periodu, u osnovi, ostaće neizmenjeni. Oni se mogu svesti na sledeće: (1) očuvati stečene pozicije u zemljama i delovima sveta u kojima su takve pozicije stečene: (2) proširiti uticaj i na druge zemlje i područja u tzv. sivim zonama; (3) istiskivati druge supersile iz onih zemalja i delova sveta u kojima su već učvrstile svoje pozicije, i (4) delovati na razbijanju blokovske kohezije suprotnog bloka i na unutrašnja kretanja njegovih članica radi prenošenja vlastitog modela društveno-ekonomskog uređenja i na njihovu teritoriju.

Nastojanja vojnih supersila da ostvare svoje političke interese i postignu strategijske ciljeve podrazumeva nastavljjanje, a možda i još veće zaoštavanje u njihovim međusobnim odnosima. Međutim, pri tom, one će verovatno i dalje nastojati da izbegnu neposrednu vojnu konfrontaciju, naročito takvu koja bi dovela do razaranja njihovih teritorija i uništavanja stanovništva. Te svoje interese i ciljeve nastojaće da ostvare korišćenjem različitih metoda i sredstava posrednog nastupanja i specijalnog rata. U tome će veoma važnu ulogu imati političko-propagandna, psihološka, obaveštajno-diverzantska i druga delatnost, kao i sredstva ekonomske politike. Oružane snage će se koristiti za podršku tih delatnosti, a neposredno će se angažovati samo kada su u pitanju manje i manje razvijene zemlje, pre svega u onim u kojima su velike sile korišćenjem nevojnih sredstava postigle određene rezultate u unutrašnjoj političkoj destabilizaciji. S obzirom na to, borba protiv spoljnih uticaja, očuvanje društveno-političkog jedinstva i učvršćivanje ekonomske stabilnosti postaju sve važniji činioci odbrane i zaštite manjih i manje razvijenih zemalja.

U narednom periodu biće povećan uticaj transnacionalnih kompanija kako u proširivanju i nametanju ekonomske i tehnološke dominacije, tako i u povećanju vojnotehnološke zavisnosti zemalja u razvoju od razvijenih zemalja. U tome će transfer naoružanja i vojne opreme, kao i vojne tehnologije uopšte, imati važnu ulogu.

Povećavanje i produbljivanje jaza između razvijenog »Severa« i nerazvijenog »Juga«, pre svega, zbog neravnopravnih međunarodnih ekonomskih odnosa, verovatno će se nastaviti. To će imati veoma negativne ne samo ekonomske i socijalne već i vojne (bezbednosne) posledice. Zbog toga, borba za novi međunarodni ekonomski poredak

mora da bude trajan zadatak svih miroljubivih i progresivnih snaga savremenog sveta.

S obzirom na to da će nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, da bi se oslobodile svoje zaostalosti, i ubuduće morati koristiti naučno-tehnička i druga dostignuća razvijenih zemalja, a to znači da će i dalje morati sarađivati s njima, i s obzirom na imperijalistički i hegemonistički karakter politike velikih sila, takvu naučno-tehničku saradnju sa zemljama u razvoju razvijene zemlje će i dalje koristiti za uspostavljanje ne samo ekonomske i tehnološke nego i političke i vojne subordinacije i dominacije. Zbog toga, zemlje u razvoju, uporedo sa borbom za izmenu međunarodnog ekonomskog poretka, moraju grčevito da se bore za svoj brži ekonomski razvoj i tehničko-tehnološki progres uz istovremeno očuvanje ekonomske, političke i vojne samostalnosti. Da bi to ostvarile one moraju: *prvo*, da se orijentišu na vlastite mogućnosti, a kod znatnog broja zemalja u razvoju te mogućnosti nisu male, i *drugo*, da razviju svestraniju saradnju (ekonomsku, naučno-tehničku itd.) između sebe.

Velike sile će produžiti trku u naoružavanju, koju podstiču transnacionalne kompanije radi ostvarivanja profita i nastaviti da deluju na ekonomsku bazu zemalja prema kojima imaju određene interese, radi slabljenja njihove odbrambene moći. Trka u naoružavanju, naročito njeni kvalitativni aspekti (neprekidan razvoj i uvođenje u naoružanje novih, efikasnijih, a uz to i skupljih sredstava ratne tehnike) sve teže će pogađati manje i industrijski manje razvijene zemlje i to kako u odbrambenom tako i u ekonomskom smislu. Ona će se ispoljavati u sve većem osiromašanju mnogih zemalja i u sve većoj ugroženosti svetskog mira. Zbog toga se pred sve miroljubive snage savremenog sveta postavlja zahtev da se pristupi postepenom smanjivanju snaga i sredstava angažovanih u vojne svrhe radi njihovog ulaganja u privredni razvoj i društveni progres, pre svega, nedovoljno razvijenih zemalja.

Zaoštravanje u odnosima između vojnih supersila i blokova, zbog nadmetanja za sfere uticaja, verovatno će se putem različitih političkih, ekonomskih i vojnih pritisaka odražavati i na mnoge nesvrstane zemlje. Rezultati tih pritisaka neće zavisiti samo od zamisli i načina njihovog preduzimanja i vođenja, nego (i pre svega) od sposobnosti svake zemlje da im se organizovano i odlučno suprotstavi. Pozitivnih primera, u tom smislu ima dosta, a najkarakterističniji je primer Jugoslavije, koja je bila često i sa različitih strana izlagana pretnjama i pritiscima, subverzivnim i diverzantskim aktivnostima, ali koja je očuvala samostalnost vlastitog društveno-političkog razvoja.